

IDENTIFICAREA CONFUZIILOR ÎN PREDAREA PĂRȚILOR PRINCIPALE DE PROPOZIȚIE ÎN ȘCOALĂ

Valerii TABURCEANU,

Gimnaziul 68, Dobrogea, mun. Chișinău

Rezumat. În acest articol ținem să accentuăm o problemă importantă în predarea părților principale de propoziție în școală, cum este cea a depășirii (identificării) confuziilor care apar în predarea lor; vor fi prezentate unele propuneri de evitare (depășire) a acestor dificultăți.

Abstract. In this article we want to emphasize an important issue in teaching the main parts of the sentence in school, such as overcoming (identifying) the confusions that appear in their teaching; some proposals to avoid (overcome) these difficulties will be presented.

Cuvinte-cheie: enunț, subiect, predicat, funcții sintactice, semantic, gramatical.

Keywords: utterance, subject, predicate, syntactic, semantic, grammatical functions.

Se cunoaște bine faptul că părțile principale – subiectul și predicatul – sunt cele care constituie minimul necesar pentru a avea un enunț, reprezentând miezul propoziției ca unitate sintactică, centrul de organizare prin care se exprimă esența comunicării. În jurul subiectului și predicatului se grupează celelalte părți de propoziție – părțile secundare. Părțile secundare ale enunțului se grupează în jurul părților principale, complinindu-le și actualizându-le înțelesul.

Subiectul este partea de propoziție despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului, el arată cine săvârșește acțiunea exprimată de predicatul verbal sau cui i se atribuie însușirea exprimată prin numele predicativ, iar *predicatul* este partea de propoziție care spune ceva despre subiect, arătând ce face, ce este sau cum este subiectul.

În predarea părților principale de propoziție în școală pot apărea unele confuzii, neclarități. Printre probleme menționăm, în primul rând, confundarea unor părți de propoziție cu altele. De exemplu, având aceeași formă și răspunzând la aceeași întrebare (*ce?*), se confundă 3 părți de propoziție: subiectul cu numele predicativ și subiectul cu complementul direct. Numele predicativ nu se confundă cu complementul direct, deoarece el intră în relație cu subiectul numai când are aceeași formă neprepozițională. În situația structurii subiect / verb copulativ / nume predicativ identificarea subiectului și a numelui predicativ poate fi dificilă, mai ales când modul de construcție este identic sau aproape identic. Cercetătoarea I. O. Tulai menționează câteva mijloace de control folosite pentru a deosebi cele două funcții sintactice [3, p.63]:

- mijloc semantic (numele predicativ califică sau identifică);
- mijloc gramatical: în structura substantiv / verb copulativ / substantiv, forma articulată definită este subiect; numele predicativ fiind substantiv nearticulat sau articulat nedefinit (cu articol nehotărât);

- acordul gramatical – substantivul subiect se acordă în număr cu verbul copulativ;

- topica termenilor: subiectul – locul I, nume predicativ – locul II (acest mijloc de control intervine în situația în care substantivele subiect și nume predicativ sunt ambele nearticulate sau ambele articulate): **Elevul** (Sb) *acela este elevul* (NP) *Ionescu.*,

- *Acel elev* (Sb) *este elev* (NP) *al clasei a X-a.*

Dar: *Iar cerul este tatăl meu / Și muma mea e marea.* (M. Eminescu)

În situația în care avem pronume, numerale și substantive, stabilim funcția de NP după sensul identității și apoi funcția de Sb, indiferent de topică:

Cine (NP) *este el* (Sb)?, **Trei** (NP) *au fost aceia* (Sb).

Sufletul (Sb) *nostru – un înger...* (NP) (M. Eminescu, *Epigonii*)

Dacă în propoziție apare numai un cuvânt (care necesită identificarea ca subiect sau nume predicativ) în relație cu verbul copulativ, atunci controlăm prezența subiectului, dacă este exprimat sau neexprimat și înțelesul de identificare al numelui predicativ: *...tot poet* (NP) *aș fi?* (subiect inclus)

Posibilitatea confuziei altor două funcții sintactice subiect și complement direct se datorează exprimării lor omonime, și întrebării utilizate. Complementul direct nu este exprimat prin substantiv (sau substitutul acestuia) însoțit de prepoziție: *N-are carte* (CD) *acest elev* (Sb).

Printre mijloacele de control Al. Nicolescu [2, p. 165] menționează:

- mijloc gramatical: complementul direct poate fi substituit printr-un pronume personal neaccentuat de persoana a treia în acuzativ: *Școala așteaptă elevii. Școala îi așteaptă.*

- mijloc semantic: subiectul este autorul acțiunii, iar complementul direct – obiectul acțiunii:
...o minune (CD) *o* (CD) *privesc...*

Nilul (Sb) *mișcă valurile* (CD) *blonde.* (M. Eminescu, *Egipetul*)

- topica: de obicei subiectul se află înaintea verbului predicat, iar complementul după acesta:

...vorba-i (Sb) *trezea furia* (CD) *vulgar.* (M. Eminescu, *Înger și demon*)

Dar să comparăm: *Își ajută părinții copiii.* sau *Vulpea a vrut o găină.*

Ordinea poate fi inversată: subiectul urmează după predicat în comunicările afective sau încep cu un complement circumstanțial, pentru că acesta stă, de obicei, lângă verbul regent sau când verbul predicat este un verb de declarație:

Tresare (PV) *miazănoapte* (Sb) *în inima de-aramă...* (M. Eminescu, *Mureșanu*)

Astfel zise (PV) *mititica...* (Sb) (M. Eminescu, *Floare-albastră*)

Bineînțeles că mijloacele de control sunt folosite potrivit situației. Nu trebuie să se apeleze numai la unul singur. Când în propoziție apare numai una din cele două părți de propoziție, identificarea funcției, de obicei se dă prioritate subiectului față de complementul direct.

Pot apărea și eventuale confuzii ale unor structuri cu valoare sintactică de predicat, de pildă, predicat verbal exprimat prin verb, diateza pasivă diferit de predicatul nominal alcătuit din verbul copulativ *a fi* și numele predicativ exprimat prin verb la modul participiu.

Se confundă predicatul verbal impersonal cu predicatul nominal impersonal, având structura aparent identică (verbul *a fi* + verb participiu) și predicativul verbal impersonal prezentat de adverbul predicativ cu predicatul nominal impersonal cu structura verbului *a fi* + adverb, *a fi* + substantiv: *Mi-i frig, foame*.

În acest context, propunem următoarele mijloace de control:

- semantic: dacă se poate substitui construcția impersonală *a fi* + participiu (invariabil) cu reflexivul pasiv: *e știut că...* – *se știe că*; *a fost hotărât că...* – *s-a hotărât că...* și verbul la participiu are sens pasiv, putând fi asociat cu *de cineva* (controlul complementului de agent), atunci structura este a unui predicat verbal impersonal exprimat prin verb la diateza pasivă impersonală. Dacă structura predicativă este reprezentată ca expresie numai de un adverb de mod, asociem acestuia verbul *a fi*. Potrivirea lor verifică prezența predicatului nominal impersonal, iar neaderența – un predicat verbal impersonal exprimat prin adverb predicativ:

Este (vb. cop.) *hotărât* (vb. part.) (NP) *să scrie lucrarea*. (CD),

Este hotărât (vb. d. pasivă) (PV) (a fost hotărât) *să mergem acolo*. (Sb),

(e) *Clar* (adv.) (NP) *că nu știe*. (Sb),

Desigur (adv. pred.) (PV) *că vom ajunge acolo*. (Sb)

- gramatical: Predicatul verbal exprimat prin verb la diateza pasivă pretinde informația complementului de agent și relația cu el.

Conform *Gramaticii limbii române* [1] o structură identică prezintă verbul la modul conjunctiv perfect, diateza activă sau condițional perfect, diateza activă și verbul la conjunctiv prezent, diateza pasivă sau la condițional prezent, diateza pasivă.

(tu) *Să fi întrebat* (conj. perfect, d. activă) (PV) *pe profesor, acel lucru nu era greu*.

(tu) *Să fi întrebat* (conj. prezent, d. pasivă) (PV) *de profesor...* (CA)

Distincția celor două valori sintactice: predicat verbal exprimat prin verb la diateza pasivă și predicat nominal alcătuit din verbul copulativ *a fi* și numele predicativ exprimat prin verb la modul participiu se rezolvă prin informația despre complementul de agent care se întărește prin atașarea, ca înțeles, a expresiei *de cineva*:

Aș fi înțeles (cond. prez., d. pasivă) (PV) *de elevi* (CA) *dacă aș rezolva totul la tablă*.

Dacă aș fi (vb. cop.) (PN) *priceput* (vb. part.) (NP) [= îndemânatec] *aș repara priza*.

În limba actuală se înregistrează numeroase situații care nu se conformează regulilor gramaticale ale acordului. Uzul permite foarte multe variații de acord, structuri care reprezintă ezitări

ale vorbitorilor. Acestea sunt manifestări ale acordului prin atracție sau după înțeles și nu sunt excluse întotdeauna de normele limbii literare.

Următoarea problemă care necesită a fi abordată la orele de sintaxă este cea a acordului. De pildă, profesorul va explica: **acordul prin atracție** constă în transferarea către verbul-predicat a unei informații gramaticale de către constituent al enunțului nelegat sintactic de predicat, dar aflat în vecinătatea acestuia, sau de către o parte componentă a subiectului multiplu. Intercalarea între subiect și predicat a unor adjuncții ai nominalului-subiect determină distanțarea în succesiunea liniară a termenilor corelați (care ar trebui să se acorde) și constituie o circumstanță favorabilă încălcării regulilor gramaticale (*Fiecare dintre cei trei oameni purtau insignă.*).

La rândul său, **acordul după înțeles** este acordul care se orientează după sensul nominalului subiect. Dacă subiectul are forma de singular, dar înțeles de plural (de exemplu, când este exprimat printr-un substantiv colectiv), predcatul se acordă formal, la singular (*Majoritatea a votat împotriva.*). Acordul la plural este admis de normele limbii literare, dacă vorbitorul are în vedere componentele ansamblului denotat de entitatea colectivă (*Majoritatea au fost trimiși acasă.*).

Granița dintre abaterile acceptate de normă și greșeli este oscilantă. De exemplu, acordul greșit dintre subiect și predicat (dezacordul) poate produce enunțuri nongramaticale numai în raport cu regulile limbii actuale. Până în primele decenii ale secolului al XIX-lea, omonimiile în cadrul flexiunii verbale erau mai extinse 3 = 6 (*el cânta – ei cânta, el au plecat – ei au plecat*) sau 1 = 6 (*eu zbor – ei zbor, eu cobor – ei cobor*). Dinamica morfologiei verbale explică prezența numeroaselor situații de „dezacorduri” din limba operelor literare. De la sfârșitul secolului al XIX-lea noi variante morfologice se impun în limba literară, iar fenomenul se interpretează mai departe la nivel sintactic, în termenii acordului (dezacordului).

La nivelul graiurilor populare, regula generală de acord dintre subiect și predicat variază în funcție de particularitățile flexionare ale verbului în fiecare grai. În sistemul graiului muntean, omonimia singular-plural la persoana a III-a este generalizată (*el vede – ei vede*). Prezența acestor forme este considerată o manifestare de regionalism morfologic și nu o greșală de acord.

Subiectul poate da naștere unor situații speciale de acord, după cum poate fi realizat prin substantive colective, expresii partitive, nume proprii, pronume relative, pronume de politețe, propoziții, forme verbale nepersonale sau termeni în metalimbaj.

O situație mai complicată avem atunci când subiectul propoziției este un substantiv cu sens colectiv sau partitiv de tipul *buluc, cireadă, cârd, droaie, grup, șir, sumedenie* etc., urmat de un substantiv ce specifică felul unităților ce constituie colectivitatea, la care se adaugă și substantivele *parte, rest, seamă* și numeralele substantivele *jumătate, șfert, o doime, o treime* etc. În asemenea cazuri predcatul poate sta fie la singular, fie la plural (deși preferință se dă totuși singularului, dar nu totdeauna):

O cireadă de vite ieși la poalele colinei. (M. Sadoveanu)

Singularul se impune în special atunci când substantivul colectiv este în forma articulară (hotărât) **Pâlcul de călăreți grăbea.** (M. Sadoveanu) Să comparăm: *O haită de câini lătra* (sau *lătrau*).

Sunt dificile cazurile de acord în număr când în propoziție avem subiect format din două, trei sau chiar mai multe elemente omogene. Dacă elementele omogene ale subiectului se află în raport de coordonare (legate între ele prin conjuncții sau prin juxtapunere) și sunt plasate înaintea predicatului, acesta sau verbul copulativ trebuie să aibă formă de plural:

Acolo pământul, codrii, stâncile și pâraiele sunt însă în starea primitivă. (V. Alecsandri)

Când elementele omogene ale subiectului se află după predicat, predicatul stă la singular: *Le iese înaintea împăratul Verde, fetele sale, spânul și toată curtea împărătească.* (I. Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*)

În propozițiile în care elementele omogene ale subiectului la numărul singular sunt legate prin conjuncții disjunctive sau se află în raport disjunctiv-alternativ (*ori, sau, fie-fie, ba-ba*) predicatul, oricare ar fi locul față de subiect, se pune la singular:

Îmi plutea pe dinainte, cu al timpului amestec, / Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic. (M. Eminescu)

Este absolut obligatoriu predicatul la singular și atunci când elementele componente ale subiectului formează un bloc semantic unitar:

Punctul și virgula este un semn de punctuație specifică.

Același tratament se aplică și în cazurile în care constituenții subiectului au un referent comun, adică desemnează același obiect: **Scriptorul și savantul moldovean** (B. P. Hasdeu) **descinde dintr-o familie cu vechi tradiții intelectuale.**

În acest context, și neexprimarea subiectului reprezintă o situație în care predicatul cunoaște un acord special, prezentând dificultăți. Acordul cu un subiect inclus permite recuperarea formei acestuia din informația de număr și persoană a predicatului: **Închide ochii, dormi și tu, / Lasă-ți pleoapele să cadă / Ca un cuțit de ghilotină / Pe gâtul lumii din afară.** (A. Blandiana, *Cântec de leagăn*)

Lipsa subiectului poate provoca o confuzie între acesta și alt constituent al enunțului (**Toți / toată lumea / cu toții am contribuit.** (acordul se face cu subiectul inclus „noi”), **Amândoi plecați la mare.** (acordul se face cu subiectul inclus „voi”).

Numele predicativ și participiul pasiv recuperează și în situația subiectului inclus informația de gen: **Eram sigură că mă voi face respectată de colegii mei., Te-ai fi așteptat să fii trimisă în delegație, dar ai fost trecută pe o listă de rezervă.**

Subiectul subînțeles se recuperează anaforic, din context (*on începe să învețe., El citește, mănâncă, se joacă.*). Verbul primește forma de persoană a III-a: **Știa că trebuie să plece din acel oraș și se gândea că mai poate prelungi puțin sejurul.**

Subiectul poate fi nedeterminat în construcții cu verbul la persoana a III-a, singular sau plural (**Spune la radio despre tine!**, **Bate la ușă.**). De asemenea, verbul poate avea formă de persoana I sau II-a, dacă subiectul este generic: **Bine faci**, **bine găsești!**, **Ai carte**, **ai parte!**, **Vrem**, **nu vrem**, **viața merge înainte!**

O situație particulară o reprezintă cea în care subiectul nu este exprimat, dar apare în enunț un adjectiv substantivizat urmat de un adjunct prepozițional: **Prostul de mine am sperat să câștig.**, **Deșteptul de tine ai crezut că vei reuși.**, **Nemernicul de el a încercat să fugă.**

Sintagma subiect este concepută global, ca o construcție prin care referentul este numit și calificat în același timp. Pronumele personal din aceste structuri impune, fără excepție, acordul verbului. Dacă sintagma include un substantiv în locul pronumelui, predicatul primește forma de persoana a III-a (**Biata de soră-mea n-a venit.**, **Nebuna de mătușa Mărioara fuge după mine.** (I. Creangă).

În limba română există:

1) **acordul în număr: Copilul știe adevărul.**, **Discuțiile au fost concludente.**, **Aceștia au fost acceptați ca martori ai apărării.**

2) **acordul în persoană: Voi știți ce trebuie să faceți**, **eu vreau să plec la facultate.**

3) **acordul în gen: Medalioanele au fost oferite sportivelor celor mai buni.**, **Clădirea conacului era luminată stins și părea semitransparentă.** (L. Rebreanu)

I. Unele reguli de acord în gen:

- Dacă termenii sunt de genul neutru și feminin, acordul se face la forma comună de feminin plural: **Para (perele) și mărul (merele) sunt coapte.**

- Dacă numele de lucruri sunt de genul masculin și feminin, regula variază după numărul la care se găsește substantivul masculin. Substantivul masculin la singular nu impune constrângeri, iar numele predicativ și participiu preiau forma de feminin plural: **Roșia (roșiile) și morcovul sunt proaspete. Valea (văile) și muntele sunt împădurite.** Substantivul masculin la plural poate impune acordul prin atracție, numai dacă este substantivul cel mai apropiat de verbul predicat: **Roșia (roșiile) și morcovii sunt proaspeți. Valea (văile) și munții sunt împăduriți.**

- Dacă numele de lucruri sunt de genul masculin neutru, regulile depind de asemenea de numărul la care se găsește substantivul masculin. Apariția unui substantiv masculin la singular nu impune restricții de acord, iar numele predicativ sau participiul pasiv preiau forma de feminin plural: **Morcovul și mărul (merele) sunt proaspete.** Dacă substantivul masculin e la plural și substantivul neutru la singular, numele predicativ și participiul pasiv păstrează forma de masculin (indiferent de apropierea de predicat a unui dintre termeni: **Morcovii și mărul sunt proaspeți. Dealul și munții sunt împăduriți.**

- Dacă substantivul masculin și cel neutru sunt amândouă la plural, numele predicativ și participiul pasiv se acordă în gen cu termenul cel mai apropiat: **Morcovii și merele sunt proaspete. Dealurile și munții sunt împăduriți.**

II. Unele excepții în acord:

- Dacă termenii subiectului multiplu, la singular, sunt coordonați negativ prin „nici”, acordul gramatical, la plural, este frecvent concurat de acordul după înțeles, la singular: **Nici el, nici ea n-au / n-a venit.** Numai dacă ultimul termen este la plural, acordul este obligatoriu la plural: **Nici Gheorghe, nici frații săi nu vor veni.**

- În cazul disjuncției, termenii se exclud, numai unul este selectat, iar acordul se face la singular: **Profesorul sau elevul a greșit.** Ocurența unui termen la plural impune acord la plural: **Profesorul sau elevii au greșit.**

- Dacă subiectul multiplu este postpus, e tolerat acordul prin atracție cu primul termen al subiectului: **Se aude ploaia și vântul.**

- Dacă termenii subiectului multiplu, la singular, sunt substantive (masive sau nume abstracte) nearticulate, se admite acordul la singular: **Ploaie și vânt a mai fost și până acum. Era și aur, și argint.**

- Dacă elementele componente ale subiectului multiplu se comportă ca un bloc semantic, ca un compus, predicatul se pune la singular: **De când îi lumea și pământul, așa se scurg zilele. Punctul și virgula desparte fraza.**

- Dacă unul dintre constituenții subiectului multiplu, ambii fiind la singular, este reliefat prin expresii de tipul: *mai ales, mai cu seamă, în special, mai întâi, în primul rând, îndeosebi* etc., i se dă prioritate, favorizând acordul la singular al predicatului: **Frumusețea și mai cu seamă blândețea ei și-a spus cuvântul.**

- Dacă predicatul e impersonal, indiferent de structura subiectului multiplu, rămâne la singular: **E ușor de citit și de scris. A ierta prostia ori urâtenia și a condamna răutatea este explicabil, dar nu filozofic.**

În concluzie, prezentarea confuziilor și problemelor sus menționate va contribui, în linii mari, la însușirea cât mai eficientă a părților principale de propoziție în școală.

Bibliografie

1. Gramatica limbii române. vol. II, *Enunțul*. București: Editura Academiei, 2005. 1036 p.
2. Nicolescu, Al. Probleme de sintaxă a propoziției. Ed. a II-a București: Ed. All, 1996.
3. Tulai, I. O. Elemente de sintaxă. Târgoviște: Editura Bibliotheca, 2003. 290 p.